

Warszawa, 8 sierpnia 2023 r.

prof. dr hab. Tadeusz Szumlicz
Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie
t.szumlicz@vizja.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej:

MGR PATRYCJA GUJA

**AKTYWIZACJA ZAWODOWA RODZICÓW SAMOTNIE WYCHOWUJĄCYCH DZIECI
Z OBSZARU WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO**

Katowice 2023

przygotowywanej pod opieką promotora
dra hab. Andrzeja Rączaszka, prof. UEK

Wprowadzenie

Przewód doktorski przeprowadzany jest w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia na podstawie dotychczasowych przepisów ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003 nr 65 poz. 595 z późn. zm.), w związku z art. 179, ust. 1 i ust. 2 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 poz. 1696 z późn. zm.).

Recenzja, zgodnie z wymogami dotyczącymi rozprawy doktorskiej, zawartymi w art. 13 ust. 1, wyraża opinie recenzenta i odpowiedzi oceniające na pytania, czy rozprawa:

- stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego;
- potwierdza ogólną wiedzę teoretyczną kandydatki w dyscyplinie naukowej ekonomia;
- wykazuje umiejętności kandydatki samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a także ocenia formalne przygotowanie rozprawy.

Uwagi wstępne

Rozprawa liczy aż 352 strony i jest ponad to uzupełniona 14-stronicowym załącznikiem, przedstawiającym statystyczne wyniki ankiety: „Badanie sytuacji samotnych Rodziców”.

Treść rozprawy, poprzedzona Wstępem (s. 7-13), została podzielona na pięć rozdziałów oraz podsumowana Zakończeniem i wnioskami (s. 331-338). Zawartość rozprawy dopełnia Bibliografia oraz Spis tablic i rysunków.

Pierwsze trzy rozdziały: „Przemiany demograficzne społeczeństwa województwa śląskiego od roku 1999” (s. 14-119); „Problemy i zagrożenia współczesnej rodziny na przykładzie województwa śląskiego” (s. 120-154); „Samotne rodzicielstwo – natężenie zjawiska na obszarze województwa śląskiego” (s. 155-213), mają – zdaniem Doktorantki – stanowić przegląd literatury naukowej w zakresach związanych z tematyką całej rozprawy. Rozdział czwarty: „Instytucjonalne i pozainstytucjonalne formy wsparcia społecznego samotnych rodziców województwa śląskiego” (s. 214-241) przedstawia możliwe formy wsparcia społecznego rodziców samotnie wychowujących dzieci. W rozdziale piątym „Coaching jako metoda aktywizacji zawodowej samotnych rodziców” (s. 242-330) zostały przedstawione możliwości wykorzystania coachingu w procesie aktywizacji zawodowej, na podstawie badań własnych – w odniesieniu do aktywizacji zawodowej rodziców samotnie wychowujących dzieci.

Ocena oryginalności rozwiązania problemu naukowego

Celem głównym pracy doktorskiej mgr Patrycji Guja jest identyfikacja przeprowadzonych programów aktywizacyjnych i weryfikacja skuteczności metod aktywizacji zawodowej bez elementów coachingu oraz tych metod aktywizacji zawodowej, które zawierały coaching. Dookreślenie, że chodzi o aktywizację zawodową szczególnej grupy społecznej zostało niestety w tym miejscu pominięte, ale jest ono dostatecznie wyeksponowane w tytule rozprawy i jej treści. Realizacja tego jasno sformułowanego celu wiąże się – zdaniem Doktorantki – z osiągnięciem następujących celów cząstkowych:

1. Przybliżenie specyfiki sytuacji życiowej i zawodowej rodziców samotnie wychowujących dzieci.
2. Identyfikacja potrzeb rodziców samotnie wychowujących dzieci.
3. Weryfikacja możliwości rozwoju i skuteczności metod aktywizacji zawodowej zawierających elementy coachingu w porównaniu do innych metod aktywizacji oferowanych dla samotnych rodziców.

Tak wyznaczony zakres rozprawy, z punktu widzenia oceny oryginalności rozwiązania problemu naukowego, nie budzi zastrzeżeń recenzenta.

Następnie mgr Patrycja Guja stwierdza, że teoretyczno-empiryczna interpretacja tematu rozprawy ukierunkowana jest na weryfikację następujących hipotez:

H1: Coaching ma znaczący wpływ na poszczególne dziedziny życia poprzez wprowadzanie nowych rozwiązań i wzmacnianie potencjału osób poddanych procesowi.

H2: Metody aktywizacji zawodowej wykorzystujące coaching dają większą skuteczność beneficjentom w zdobyciu i utrzymaniu zatrudnienia.

Zdaniem Doktorantki cele badawcze i hipotezy pozwalają na przedstawienie głównej tezy pracy: „Działania coachingowe dedykowane rodzicom samotnie wychowującym dzieci wywierają wpływ na wszelkie sfery ich życia, w tym na życie zawodowe a w dalszej mierze przesądzą również o rosnącym, pomyślnym oddziaływaniu na dzieci pozostających pod ich opieką”.

Dla realizacji założonych celów badawczych oraz weryfikacji powyższych hipotez należało przeprowadzić studia i badania, które pozwoliłyby – zdaniem Doktorantki – „wielowymiarowo spojrzeć na problem badawczy”. Takiego wielowymiarowego spojrzenia na problem aktywizacji zawodowej rodziców samotnie wychowujących dzieci mgr Patrycja Guja w swojej rozprawie doktorskiej dokonuje i to można uznać za największą zaletę recenzowanego opracowania. Ocenę taką wzmacnia starannie przygotowane badanie, z którego wynika, że pod pewnymi warunkami zastosowanie metody coachingu w aktywizacji zawodowej tej grupy społecznej jest z pewnością uzasadnione.

Recenzent przyjmuje, mimo poczynionych niżej uwag krytycznych, że takie sformułowanie hipotez i tezy rozprawy oraz podjęty proces badawczy odpowiadają temu, co w ustawie określa się oryginalnością problemu naukowego, który rozprawa ma rozwiązać.

Ocena wykazywania ogólnej wiedzy teoretycznej w dyscyplinie naukowej ekonomia

Mgr Patrycja Guja przeprowadza dość szerokie studia literaturowe przedmiotu. Dotyczące one w pierwszym rzędzie istoty przemian demograficznych, z wyeksponowaniem ich ujęć przestrzennych w Polsce i województwie śląskim. Na tym tle, Doktorantka, odwołując się do reprezentatywnej literatury przedmiotu, poddała rozważaniom opisy i wyjaśnienia dotyczące wpływu przemian ustrojowych na życie rodzin, a zwłaszcza rozpatrzyła coraz bardziej widoczny w tym kontekście problem samotnego rodzicielstwa. Istotne w tych rozważaniach są odwołania do prognoz demograficznych, przede wszystkim tych dotyczących nasilania się problemu samotnego rodzicielstwa. Doktorantka, odwołując się do reprezentatywnej literatury przedmiotu i aktów prawnych, wyczerpująco i z dobrymi komentarzami przedstawia formy wsparcia społecznego rodziców samotnie wychowujących dzieci, wyróżniając innowacyjne metody w tym zakresie i uzyskane dzięki nim efekty. Doktorantka wykazała się nadzwyczajną wiedzą teoretyczną i znajomością stanu praktyki w zakresie możliwości wykorzystania metod coachingowych w procesie aktywizacji zawodowej.

Podsumowując, mgr Patrycja Guja jako doktorantka wykazała się oczekiwanym opanowaniem wiedzy teoretycznej w dyscyplinie naukowej ekonomia, z pokreśleniem zakresu wiedzy odnoszącej się do zagadnień ekonomiczno-społecznych.

Uwagę krytyczną, dotyczącą swoistego ukrycia wiedzy teoretycznej w trzech, a nawet czterech rozdziałach, formułuję poniżej.

Ocena umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej

Oceny umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej można dokonać przede wszystkim na podstawie zawartości rozdziałów czwartego i piątego, a także z tego, co zawiera podsumowująca część rozprawy: „Zakończenie i wnioski”.

Jednakże już trzy rozdziały poprzednie, które zdaniem Doktorantki „stanowią przegląd literatury naukowej w zakresach związanych z tematyką całej rozprawy”, mogą być podstawą oceny umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, bo obejmują: analizy demograficzne województwa śląskiego (zbędna w tej pracy analiza przyczyn i skutków migracji, tak wewnętrznych, jak i zagranicznych), analizy statystyczne obrazujące natężenie zjawiska samotnego rodzicielstwa na obszarze województwa śląskiego czy analizy środków pomocowych oferowanych samotnym rodzicom przez instytucje społeczne z tego województwa.

Rozdział czwarty przedstawia instytucjonalne i pozainstytucjonalne formy wsparcia społecznego rodziców samotnie wychowujących dzieci, odwołując się wyczerpująco do aktów prawnych w tym zakresie. Z punktu widzenia umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, należy w tym rozdziale zwrócić uwagę na poprawnie wykonane analizy, odwołujące się zarówno do danych ze statystyki publicznej, jak i danych pozyskanych od podmiotów bezpośrednio zaangażowanych w proces aktywizacji zawodowej na terenie województwa śląskiego. Rozdział pozwala zapoznać się z dogłębną analizą form wsparcia samotnych rodziców województwa śląskiego. Analizie poddana jest pomoc społeczna, wsparcie finansowe, a także oferowane sposoby aktywizacji zawodowej. Należy się zgodzić z zapowiadaniem we Wstępie stwierdzeniem, że „uwieńczeniem analiz rozdziału czwartego jest przybliżenie innowacyjnych metod wsparcia samotnych rodziców w procesie aktywizacji zawodowej” (s. 13).

W rozdziale piątym zostały przedstawione możliwości wykorzystania coachingu w procesie aktywizacji zawodowej, w szczególności – na podstawie badań własnych – w odniesieniu do aktywizacji zawodowej rodziców samotnie wychowujących dzieci. Rozdział, opisujący wyniki badań własnych, został poprzedzony rozważaniami teoretycznymi dotyczącymi coachingu (tym miejscu umieszczenie rozważań teoretycznych uważam oczywiście za właściwe).

Prezentacja wyników badań jest obszerna i poprawna, przede wszystkim w zakresie rozważań jakościowych. Natomiast rozważania udziałów procentowych przy liczebności wynoszącej 72 respondentów (w tym 5 mężczyzn) budzi poważne wątpliwości statystyczne. Można byłoby też zwrócić większą uwagę na wpływ sugerowanych w kafeteriach odpowiedzi

i na opinie wyrażane przez respondentów. Dopelnieniem analiz przeprowadzonych w rozdziale piątym jest udane porównanie skuteczności dotychczasowych metod aktywizacji zawodowej z metodami wykorzystującymi coaching.

Cały wywód zawarty w rozprawie pozwolił na dokonanie przez Doktorantkę pozytywnej weryfikacji postawionych hipotez badawczych i tezy rozprawy, co zostało ujęte w Zakończeniu i wnioskach z rozprawy. W szczególności dotyczy to istoty i możliwości wykorzystania coachingu jako metody w aktywizacji zawodowej, a zwłaszcza aktywizacji zawodowej rodziców samotnie wychowujących dzieci. Dobrze, że Doktorantka zwraca uwagę na rolę coacha i jego kompetencje oraz konieczność zinstytucjonalizowania jego działalności. Wiadomo bowiem, że w wielu dziedzinach na rynku usług mamy różnorodnych doradców i różne formy wsparcia, „wyróżniające się” naciąganiem klientów. Doktorantka przywołuje instytucje regulujące i nadzorujące procesy coachingu na świecie. Mgr Patrycja Guja przedstawia realne możliwości wykorzystania metody coachingu w procesach aktywizacji zawodowej i dobrze opisuje pozytywne skutki zastosowania metody coachingu oraz jej ograniczenia wynikające m.in. z kondycji psychicznej podopiecznego.

Podsumowując, Doktorantka dostarcza wystarczających dowodów, pozwalających uznać umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Ocena formalnego przygotowania rozprawy

Rozprawa jest przygotowana na dostatecznym poziomie pod względem formalnym. Taka ocena dotyczy zwłaszcza poprawności językowej i odwołań do źródeł. Największe zastrzeżenia budzi zawartość Bibliografii, stosowanie podwójnych akapitów, literówki (zob. poniższe uwagi krytyczne).

Uwagi krytyczne

Tytułowe „rodziców... dzieci z obszaru województwa śląskiego” budzi wątpliwości językowe i zastanawia merytorycznie. Dla przykładu, mówimy, że fazy rozwoju dziecka mogą dotyczyć kilku obszarów, ale powiedzenie „dzieci z obszaru”. Lepiej było użyć standardowego: „na przykładzie województwa śląskiego”, co mówiłoby o próbie zweryfikowania terytorialnego tezy przestrzennie ogólniejszej. W całym wywodzie nie ma zastosowania rozróżnienie przywoływane w rozprawie (s. 85): podział na obszary, pomiędzy którymi odbywa się migracja, czyli obszarem pochodzenia (obszar opuszczany przez migranta) i obszarem przeznaczenia (obszar, na którym migracja ulega zakończeniu).

Na tle tej uwagi, chciałoby się poznać zdanie Doktorantki dotyczące tego, jak „ustalenia śląskie” mają się do problemu aktywizacji zawodowej rodziców samotnie wychowujących dzieci w Polsce i jakie są najistotniejsze uwarunkowania terytorialne tego problemu.

Zaskakujące jest zdanie ze Wstępu, wprowadzające do celów, hipotez i tezy rozprawy: „Mając powyższe na uwadze przyjęto następujące cele rozprawy, takie jak:”. Przecież wyżej są tylko omówienia zmian terytorialnych, wynikające z NUTS, niezakłócające obserwacji na „bazie statystyk ludności dotyczących województwa śląskiego od roku 1999”.

Ważne ujęcie teoretyczne zagadnień, niezbędne w rozprawie doktorskiej, która ma wykazać ogólną wiedzę teoretyczną w danej dyscyplinie naukowej, zostały ukryte w trzech rozdziałach, których tytuły kończą się dookreśleniem terytorialnym (województwa śląskiego). Zdecydowanie lepiej, uwarunkowania demograficzne, zagrożenia rodziny, samotne rodzicielstwo i aktywizację zawodową można by przedstawić w rozdziale stricte teoretycznym, pokazującym przy tym najistotniejsze współzależności między wyodrębnionymi zagadnieniami. Takie podejście zmniejszyłoby też objętość opracowania.

Recenzent jest zdania, że to teza powinna być weryfikowana przez pozytywne i negatywne odpowiedzi na hipotezy i pytania badawcze. Odwrócenie tej sekwencji w postępowaniu naukowym dopuszczam. Jednakże wywodzenie dość złożonej tezy z zaledwie dwóch hipotez jest dyskusyjne. Sformułowania hipotez w rozprawie mgr Patrycji Guja są bliskie sformułowaniom tezowym.

Mam poważne zastrzeżenia co do sposobu przedstawienia ogółu źródeł literaturowych wykorzystywanych w rozprawie. Brak w Bibliografii źródeł, z których Doktorantka korzystała; konkretne źródła są ukrywane w pracach zbiorowych. Dla przykładu: B. Kołaczek, *Zagadnienia definicyjne. Bezpośrednie przyczyny powstawania rodzin niepełnych i typologia*. W: *Samotne rodzicielstwo a zagrożenie wykluczeniem społecznym*. Red: B. Balcerzak-Paradowska, IPIPS, Warszawa 2014; P. Guja, *Wpływ transformacji ustrojowej na rozpad rodzin w Polsce*, *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, Nr 290 · 2016; P. Guja, *Coaching jako narzędzie wspierające proces wychowawczy dzieci realizowany przez samotnych rodziców*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, Katowice 2017 (niezrozumiała skromność doktorantki). Za to są w Bibliografii dzieła, z których Doktorantka słusznie (ze względów tematycznych) nie korzystała. Dla przykładu: *Reformy społeczne i zagrożenia ich realizacji*. Red., Frąckiewicz Lucyna, Koczur Wiesław, Wydawnictwo Uczelniane Akademii im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katowice 1998; *Uwarunkowania współczesnej polityki społecznej*, Red. Ponikowski Bogusław, Zarzeczny Józef,

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2022, a także kilka innych książek o polityce społecznej.

Wątpliwości formalne budzi sformatowanie tekstu, w którym równocześnie są stosowane wcięcia akapitowe (rozdzielenia akapitowe „polskie”) i odstępy akapitowe (rozdzielenia akapitowe „angielskie”). Wiele pustych miejsc niepotrzebnie zwiększa objętość opracowania.

Dostrzegam nieistotny błąd w Spisie treści, ale zauważalny.

Zdarza się stawianie kropek po tytułach rozdziałów, punktów, podpunktów, tablic.

Znajduję błędy dotyczące interpunkcji, zwłaszcza ten w tezie rozprawy.

Sporo literówek (niedokładne czytanie pracy), m.in. w nazwisku dobrze znanego Doktorantce profesora.

Konkluzja

Pomimo sformułowanych powyżej uwag krytycznych, które w recenzji są normalne, pozytywna ocena, przedłożonej mi do recenzji rozprawy doktorskiej mgr Patrycji Guja, nie budzi wątpliwości.

Dysertacja doktorska podejmuje stale aktualny i niewątpliwie istotny problem pod względem ekonomiczno-społecznym, ujęty teoretycznie i dostrzegany praktycznie. Ocena rozprawy doktorskiej mgr Patrycji Guja, dokonana w zakresie przewodu doktorskiego przeprowadzanego w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia, pozwala stwierdzić, że rozprawa spełnia ustawowe kryteria wymagane na tym poziomie promocyjnym: (1) stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, jakim jest skuteczna aktywizacja zawodowa rodziców samotnie wychowujących dzieci; (2) wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia, przede wszystkim wiedzę z badanego i dominującego zakresu zagadnień, dotyczących aktywizacji zawodowej i coachingu; (3) potwierdza umiejętność Doktorantki samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, wykazaną zarówno w ramach wywodów teoretycznych, jak też w zakresie przygotowania badania własnego i wyjaśnianiu jego wyników, uzasadniających przenoszenie ustaleń badawczych do praktyki ekonomiczno-społecznej.

Rozprawę doktorską oceniam pozytywnie również pod względem formalnym.

Rozprawa doktorska mgr Patrycji Guja spełnia ustawowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim, a zatem wnioskuję o dopuszczenie mgr Patrycji Guja do publicznej obrony rozprawy.

Tadeusz Szumlicz

kwalifikowany podpis elektroniczny